IDI YAWID NI MANONG LEON TI ASAWANA

Sarita ni Manuel E. Arguilla

*[Impatarus ni **Constante C. Casabar** iti Ilocano manipud iti original nga* English version. *Umuna a naipablaac iti **Bannawag** Disiembre 18, 1961. Naipablaac manen iti **Rimat** Oktubre 2004. Naipablaac iti **LABAW*** 2006. *Naadaw ti sumaganad iti naipablaac a copia ti LABAW iti **Iluko.com**.]*

Dimsaag iti kalesa ni Ka Celin. Napardas, a ngem naannad. Napintas. Natayag. Umis-isem a nangtangad ken ni Manong, ta pagat-ngiwat ni Manong ti mugingna.

"Sika ni Baldo," kinunana sana imparabaw a silalag-an ti imana iti abagak. Atitiddog dagiti kukona, ngem saanda a napintaan. Nabanglo a kas ti papaya iti agsapa no agsabsabong dagitoy. Ken adda sangkaballing a kallid a nagparang iti apagapaman iti akinkanawan a pingpingna.

"Ket daytoy met ni Labang a nadamdamagkon." Iniggamanna ti maysa a ngulayngulayna ket minatmatanna ni Labang, ket saan nga insardeng ni Labang ti panagngatingatna. Nagalimon ni Labang, immadu ti labutab iti ngiwatna ket kasla naggarangugong a tambor ti tianna.

Iniggamak ti nabaked a tengnged ni Labang sako kinuna kenkuana: "Makudkodam itan ti mugingna."

Nagammanga ket nakitak a situturong dagiti matana kadagiti nawasnay ken sikkubeng a sara. Ngem immay met laeng ket insagidna dagiti nawasnay a ramayna iti muging ni Labang, ket saan man la a sinardayan ni Labang ti panagngatingatna malaksid iti panangikidemna kadagiti dadakkel a matana. Ket idi kuan, kudkudkodannan a silalag-an ti muging ni Labang.

Indisso ni Manong Leon ti dua a baul iti karuotan a bangketa. Dinoblena ti plete a kadawyan a singiren ni Ka Celin manipud iti estasion agingga ditoy ruaran ti Nagrebcan. Idi kuan, agtaktakderen iti abaymi, ket sigagagar a simmango kenkuana ti asawana. Sinipsiputak ni Ka Celin, iti sango ti kabaliona, ket insagaysayna dagiti ramayna ken dina maisina dagiti matana kenkuana.

"Maria –," kinuna ni Manong Leon.

Maring, dina met kinuna koma. Wenno Mayang. Ket naamirisko a Marianto latta ti awagna kenkuana. Marianto met kadakami amin: ket iti nakemko nakunak – "Maria" – ket anian a nagpintas a nagan.

"Wen, Noel?"

Ne, nangal-alaanna ngata iti dayta a nagan? Inut-utobko daytoy a banag, amangan la ketdi ta dinto kaay-ayo ni Tatang. Ngem isu met la gayam ti nagan ni Manong Leon, nabaliktad laeng, kasla naim-imas man a denggen.

"Dayta ti Nagrebcan, Maria," kinuna ni Manong Leon, idinto nga inwagisna ti imana iti agpalaud.

Dimmenden ken ni Manong Leon. Kalpasanna, kinunana a sitatalna:

"Patpatgem ti Nagrebcan, saan kadi, Noel?"

Kasta unay ti panangabog ni Ka Celin iti kabaliona idi umadayon. Idi dumteng iti pagpikoran ti kalsada-mayor, iti yan ti natayag a lumboy, inkaratikitna kadagiti raya ti pilid ti putan ti way a pagbaut.

Dakdakami ti agtatakder iti igid ti kalsada.

IDI YAWID NI MANONG LEON TI ASAWANA

Sarita ni Manuel E. Arguilla

Masisirap kamin ta umam-ammimin ti init iti nasilap a baybay. Nakalawlawa ken mangliwengliweng ken nakaas-asul ti langit iti ngatuenmi ngem iti parimrim dagiti rimmagadi a turod ti Katayagan iti abagatan-a-laud, dumardarang dagiti napupuskol nga ulep. Bumalbalitok dagiti talon iti sangomi ket kasla agtatapaw sadiay dagiti nalabaga ken amarilio a labutab idi perrengek ti lumlumneden nga init. Ket ti puraw a dutdot ni Labang a sinaysayaatko a linampaso ken dinigos itay agsapa, sumilsilapen a kasla binatbat a kapas no malawagan it lampara, ken kasla nagtagimundong ti apuy dagiti sarana.

Sinango ni Labang ti init ket nagemmak iti nakapigpigsa ken agalllangogan ket kunam la no aggingginedenen ti daga. Ket manipud iti adayo a tengnga ti kataltalonan maysa a kabayan a baka ti nangisungbat iti nalanay nga emmakna.

"Isangolmon iti kariton, Baldo," kinuna ni Manong Leon, agkatkatawa, ket nakipagkatawa met, nupay magesgesdan, ket nakitak a sinallabay ni Manong Leon.

"Apay a nagemmak?" inimtuodna. "Diak pay nakangngeg iti kasta."

"Maymaysa dayta nga uni," kinuna ni Manong Leon. "Awan pay ti kalakian a nakaemmak a kas ken ni Labang. Iti sangalubongan, awan kalakian a kas kenkuana."

Inis-isemanna ni Manong Leon, ket naisardengko ti panangigalutko iti paratengnged ta nakapudpudaw dagiti ngipenna, napnot' katawa dagiti matana, sa nagparang manen ti sangkaballing a kallid iti akinkanawan a pingpingna.

"No kasta a kanayon ti panangidaydayawmo kenkuana, amangan ketdi no isu ti ayatek wenno agimonak iti napalpalalo."

Nagkatawa ni Manong Leon. Ket nagkatawa met, nagpinnerrengda, ket anian ta kaniak laeng ket kasla adda sangalubongan a katkatawa iti nagbaetanda.

Nagpangalak iti pilid idi salpaak ti kariton ket simyag koman ni Labang, no diak inirtengan ti talina. Alusiisenen ni Labang, saan nga agtalna,ket namin-adu a nagtimkan ni Manong Leon, "Labang," inulit-ulitna. Idi agtalna manen ni Labang, inkarga ni Manong Leon dagiti baul, pinakinrabawna dagiti babassit.

Naminsan a kinitana dagiti sapatosna a nangato ti mukodna, ngem idi kuan, inyawatna ti kanigid nga imana ken ni Manong Leon ket pagam-ammuan laengen ta nakasalpan iti kariton. Ngem gumutadgutaden ni Labang ket adu ti rigatko a mangigawgawid kenkuana.

"'Mud'toy dayta tali, Baldo," kinuna ni Manong Leon. "Maria, agdalupisakka dita garami ket kumpetka lattan dita." Nagpangalanna ti akinkanigid a pallatiwan ket simyagen ni labang. Nagkatawa ni Manong Leon idinto a kimmalab iti kariton sana imbaresbes ti aplitna iti bukot ni Labang. Nagsagawisiw ti angin kadagiti pingpingko ket nagal-allangogan ti karadakad dagiti pilid kadagiti lapayagko.

Sinimpana ti panagtugawna iti tukot ti kareton, impalunipinna dagiti sakana iti maysa a bangir, nayarpaw ti badona kadakuada tapno dagiti laeng mukod ti sapatosna ti agparparang. Situturong dagiti matana iti bukot ni Manong Leon: nakitak ti angin iti buokna. Inted met laeng ni Manong Leon ti tali kaniak idi aginnayaden ni

Labang. Nagparintumengak iti garami iti lansad ti kariton, inirutak ti tali agingga idi agtaltaltag laengen ni Labang sako imbuelta idi agangay.

"'Ne, aniat' nalipatam ngay, Baldo?" kinuna ni Manong Leon.

Saanak a nagun-uni ngem kinikik ti pasopaso ni Labang ket simiagkami manen – nagsublikami iti napanko nangurayan itay kadakuada. Nakalneken ti init ket manipud kadagiti kakaykaywan a bakras ti Katayagan, sumsumpoken dagiti anniniwan kadagiti kinelleng. Iti adayo a ngatuenmi, umap-apuyen ti langit iti adu a maratemtem.

Idi isalogko ni Labang iti gungugong a kumamang iti waig a pagdaldalananmi iti kalgaw, iniggaman ni Manong Leon ti abagak ket kinunana a makaunget:

"Sinno ti nangibaga a magnatayo iti kataltalonan ita a rabii?"

Nadagsen ti imana iti abagak, ngem saanko a tinaliaw, wenno diak naguni agingga idi addakamin iti kabatbatuan a lansad ti Waig.

"Baldo, lukottoyen, sungbatannak ta diakto isaplit ti tali ni Labang kenka. Apay a ditoy Waig ti pagnaantayo a saan ketdi nga iti kalsada?"

Kimmali dagiti ramayna iti abagak.

"Imbaga ni tatang, Manong."

Dagus a naalsa ti imana iti abagak, ginaw-atna ti tali ni Labang. Idi kuan, agkatawa, nagliad, ket agkatkatawa pay laeng idi agsao:

"No kasta ngarud, imbaga pay ni Tatang a ni Labang ti ipakom iti kariton a saan ketdi a ni Kastanio iti kalesa."

Dinan inuray ti sungbatko, tinaliawna ni Manang sana kinuna, "Maria, apay ngata a kasta ti inaramid ita ni Tatang? Nagkatawa sana intuloy, "Nakakitaka kadin ti ad-adu a bituen?"

Timmaliawak iti likudak ket agab-abayda gayam, agsangsanggirda iti baul, naisakaw dagiti imada kadagiti tumengda. Kasla matuknom dagiti bituen manipud iti teppang ti Waig. Ngem adalemen ti rabii iti lungog ti gungugong, ket nalitem payen ti puraw a dutdot ni Labang. Kumanarekkeken dagiti kuriat kadagiti rengngat. Timmipon ti sabeng dagiti dangla ken bang-i ti agbabaawen a daga iti nadalus a sayamusom ti ramut dagiti arrais iti kannag ken ti garami iti kariton.

"Kitaem Noel, isu daydiayen ti bituenta!" Adda nauneg a siddaaw ken rag-o iti timekna. Sadi lumaud, nababa unay ti bituen, ti kadakkelan ken karaniagan iti langit, ket kasla naitampok iti teppang.

"Isu la ngarud ti kitkitaek," kinuna ni Manong Leon. "Malagipmo kadi a kinunkunak kenka nga umayka ditoy Nagrebcan no kayatmo a kitaen dagiti bituen?"

"Wen, Noel," kinunana. "Matmatam man," inyarasaasna, medio kenkuana met laeng. "Dakdakkel nga adayo ken naranraniag ngem ti kitkitaenta iti igid ti baybay idiay Ermita."

IDI YAWID NI MANONG LEON TI ASAWANA

Sarita ni Manuel E. Arguilla

"Nadalus ti anginna ditoy, awanan tapok ken asuk."

"Wen met ket, Noel," kinunana, immanges iti nauneg.

"Ang-angawennak sa, Maria?"

"Nagkatawa itan, ket nagkatawada a dua. Innalana ti ima ni Manong Leon sana indengngep iti rupana.

Pinagsardengko ni Labang, bimmabaak sako ginangtan ti parol a sibibitin iti nagbaetan dagiti pilid.

"Dayta ti ubing, Baldo," kinuna ni Manong Leon idi sumagpatak manen, ket nagkanta ti pusok.

Nakigtoten dagiti anniniwan ket saandan a sumpok unay kadakami. Nagparang dagiti rimmuong ti andadasi ken arrais, sada met la dagus a nagpukaw iti ilalabasmi. Iti sanguanan, umatiddog-umababa ti anniniwan ni Labang, agibar-ibar ta agpalpallating ti parol.

Adayo kadi pay, Noel?" inimtuodna.

"Damagem ken ni Baldo," kinuna ni Manong Leon, 'ta dina metten ikaskaso."

"Sika ti pagim-imtuodak, Baldo," kinunana.

Saanak a timmaliaw iti likud idi sungbatak, ket naannad unay ti panagsaok: "Madamdama pay, malabsantayon ti Waig, sa ti kataltalonan. Kalpasanna, isun."

Saanakon a naguni, ta diak masirok ti ayug ti timekna idi sawenna dagiti kaudian a balikasna. Kasla naadasanen iti katawa. Inurayko ti sawen ni Manong Leon, ngem di man la naguni. Pagam-ammuan laengen ta agkanta ni Manong Leon, ket kinantana ti *Sky Sown With Stars* a pagkakantada ken ni Tatang no agpatpatpatkami iti garami kadagiti rabii idi adayo pay a mapan agadal ni Manong. Isurona ngata kenkuana ti kanta, ta nakidanggay ken ni Manong, ket kasla nalanay nga ayus ti timekna a timmipon iti napigpigsa a timek ni Manong. Ket tunggal maitibkol dagiti pilid iti bato, maapput ti timekna iti karabukobna, ngem agkanta latta ni Manong Leon, ket into no kuan, agkatawa ti asawana sa makidanggay manen.

Idi kuan, sumalpakamin kadagiti kinelleng, ket iti linged dagiti pilid,dinugsal ti parol dagiti anniniwan. Pimmartak ni Labang. Agkarailag-oy ken agkara-isalteken ti kariton idi labasanmi dagiti tambak.

"Nakapampanayag gayamen ditoy," kinunana. Binurak ken winara dagiti bituen ti sipnget, ket adayon ti makitam iti agsumbangir, nupay panipngetenen.

"Maikawakan ta awanen dagiti balbalay, dagiti auto, ken dagiti tattao ken armbangaw, saan kadi?" Insardengen ni Manong Leon ti panagkantana.

"Wen, ngem sabsabali man. Mabang-aranak ta awanda ditoy."

Adu a rigatko a nangisikko ken ni Labang iti kannigid, ta manglinteg man ketdin. Umanges-angesen, ngem ammok a mawaw laeng. Kalpasanna, sinang-atmin ti karuotan a bangketa ti kalsada.

IDI YAWID NI MANONG LEON TI ASAWANA

Sarita ni Manuel E. Arguilla

"Kas makitam," agpalpalawagen ni Manong Leon, "kumamang daytoy a kalsada iti sakaanan daydiay turod ti katayagan sana labsan ti balaytayo. Nanglintegtayo iti kataltalonan – ngem damagekto ken ni tatang no sumangpettayo."

"Noel," kinunana.

"Wen, Maria."

"Madanaganak. Amangan ketdi no dinak pagan-ano."

"Dayta pay la kadi ti pampanunotem, Maria?" kinuna ni Manong Leon. "No agsasaoka, kasla maysa man a demonio. Ngem no di la ket agpalteg ti sakana a nasugat idi Rebolusion, awanen ti tao a naan-anus ken nadungdungngo ngem ni Tatang."

Dimtengkamin iti batog da Lakay Julian ket impigsak ti panangabogko ken ni Labang, ngem di met timman-aw ni Manong iti tawada, ket impapanko a mangrabrabiida ngata. Nalagipko la ngarud ti malutluto idiay balay ket nagtubbog ti ngiwatko. Nasabatmi ti singin, da Orong ken Celin, ket "Hoy," kinunak, innaganak ida. Dinamagda no kaduak ni Manong Leon ken ti asawana. Nagtimkan ida ni Manong Leon sana imbaga nga abogek ni Labang, patarayek, ket dimin nasippaw ti sungbatda.

Insardengko ni Labang iti kalsada a batog ti balaymi, ket dumsaagak koman, ngem inagaw ni Manong Leon ti tali ket dinak pinadissag. Inawidna ni Labang iti silulukat a ruangan ket simmalogkamin iti paraangan. Kunak la no dungparenmin ti pungdol ti kamantiris ngem naigawid met la ni Manong Leon ni Labang. Adda lampara, iti sirok ti kosina, ket nagtakder ni Nanang iti ridaw, ket nakitak nga umis-isem sa man. Tultulonganen ni Manong Leon ti asawana tapno bumaba. Idi maagepnan ti ima ni Nanang, kinuna ni Manong:

"'Yan ngay ni Tatang?"

"Adda idiay ngato," pimmasnek ni Nanang, "Agpalteg manen ti sakana.

Awanen ti nangngegko ta napanko inalsaan ni Labang. Ngem kaigalgalutko pay laeng ti sirok ti kamalig idi awagannak ni Tatang. Nasabatko ni Manong Leon nga umay mangyuli kadagiti baul. Idi magnaak iti kosina, adda ni Nanang, ni Manang Aurelia ken ni Maria, kasla agsasangitda, isuda amin.

Awan ti silaw iti siled ni Tatang. Awan ti malmaltiing. Nagtugaw iti dakkel a butaka iti akinlaud a tawa, a sumirsiripan ti maysa a bituen. Agpaypayubyob, ngem inikkatna ti pinadisna idi makitanak. Inin-inayadna nga indisso iti paladpad ti tawa sakbay a naguni.

"Addakad' nasabatyo iti dalan?" inimtuodna.

"Awan, Tatang," kinunak. "Awan ti magna iti Waig no rabiin."

Ginaw-atna ti pinadisna sa nagsimpa.

"Nakapimpintas, Tatang."

IDI YAWID NI MANONG LEON TI ASAWANA

Sarita ni Manuel E. Arguilla

"Kinabutengna kadi ni Labang?" Dina met impigsa ti timekna, ngem kasla nagallungogan iti siled. Ket kasla nakitak manen a situturong dagiti matanan kadagiti nawasnay a sikkubeng a sara ken ti ima ni Manong Leon a naisallabay kenkuana.

"Saan, Tatang, saan a nagbuteng."

"Iti dalan –"

"Tinangadna dagiti bituen, Tatang. Nagkanta pay ni Manong Leon."

"Aniat' kinantana?"

"Sky Sown With Stars. Nagkantada a dua."

Nagulimek manen. Mangmangegkon dagiti nakapsut a timek da Nanang ken Manang Aurelia idiay baba. Adda met ti timek ni Manong leon, ket impapanko a katimtimekna ni Tatang idi kaub-ubinganna pay. Indissona man gayamen ti pinadisna iti paladpad ti tawa. Binuyak ti nakusnaw nga asuk a nagpangato manipud iti nasindian a pungtona ken nain-inut a nagpukaw iti sipnget iti ruar.

Nailukat ti ridaw ket simrek da Manong Leon ken Maria.

"Pinainummo met la ni Labangen?" nagtimkannak ni tatang.

Imbagak a pagin-inanaek pay laeng iti sirok ti kamalig.

"Inka painumenen, Barok," kinuna ni Tatang.

Tinaliawko ni Maria ket anian a pintasna. Natayag. Iti sibay ni Manong Leon, natayag ken nakataltalna. Idi kuan, rimmuarakon, ket iti panipngeten a siled naginakbay ti banglona a kas iti maysa nga agsapa no agsabsabong dagiti papaya. @